

DOCUMENTE PRIVITOARE LA SITUAȚIA MATERIALĂ A MUZEULUI ARDELEAN LA ÎNCEPUTUL SEC. XX

Organizarea Muzeului ardelean avea la baza sa multiple colecții valoroase de obiecte și cărți, oferite de cercurile intelectualității și ale nobilimii liberale, preocupate de înființarea acestui așezămint cultural încă înaintea revoluției de la 1848. Atmosfera specifică, de entuziasm, din această perioadă, ofertele generoase în bani și obiecte au avut ca rezultat stringerea unui număr impresionant de valori culturale, așa încît după aprobarea înființării Asociației Muzeului Ardelean, acesta s-a putut constitui în 1861 efectiv cu mai multe secții: colecția de numismatică și antichități — nucleul Muzeului de istorie al Transilvaniei —, colecția de mineralogie, cea de științele naturii și biblioteca¹.

Următorul obiectiv pe care și-l propuneau conducătorii muzeului era sporirea continuă a colecțiilor, precum și conservarea și prelucrarea lor științifică. Acest obiectiv necesita însă asemenea mijloace financiare, încît Asociația Muzeului Ardelean le putea face față din ce în ce mai greu. Întreținerea și funcționarea muzeului pune probleme mai grele decît însăși înființarea sa, mult timp tergiversată și împiedicată la rîndul ei. Încet, dar constant, interesul publicului începea să scadă și, o dată cu el, și sprijinul material, donațiile substanțiale răbindu-se din ce în ce mai mult. De ajutor de stat nu beneficia Asociația Muzeului Ardelean; este semnificativ în acest sens că, chiar la înființare, forurile superioare de la Viena au cerut în repetate rînduri documente referitoare la situația materială a Asociației, ca nu cumva întreținerea acesteia să cadă în sarcina statului austriac². În anii următori problemele financiare devin tot mai îngrijorătoare, sursele de venituri — adică ajutoarele neoficiale și întîmplătoare — neputînd asigura baza materială pentru vastele activități pe care Asociația și le propunea.

În această situație, trebuia căutată o modalitate pentru a obține o subvenționare regulată din bugetul statului. Soluția pe care o adoptă Asociația Muzeului Ardelean în vederea asigurării mijloacelor materiale este apropierea organică de universitatea clujeană, înființată în 1872. Astfel, în baza contractului din acel an, Asociația Muzeului Ardelean acorda universității dreptul folosirii colecțiilor sale, în schimbul a 10.000 de florini anual, iar în sarcina universității cădea obligația asigurării cadrelor de specialitate și a localurilor corespunzătoare păstrării colecțiilor, precum și a mijloacelor financiare pentru întreținerea și dezvoltarea acestora³. Asociația Muzeului Ardelean și-a pus mari speranțe în acest aran-

¹ *Emlékkönyv az Erdélyi Múzeum-Egyesület félszázados ünnepére, 1859—1909*, Kolozsvár, 1909—1942, p. 36.

² *Idem*, p. 30.

³ *Idem*, p. 50

jament, atît în interesul colecțiilor sale, cît și al procesului de învățămînt și al activității științifice a universității. Aceste speranțe s-au realizat însă numai în parte și sub așteptările inițiale. Nu o dată, activitatea mai mult lincezește, așa încît Asociația Muzeului Ardelean, căutînd în continuare îmbunătățirea situației sale, hotărăște în 1897, în urma modificării statutelor sale, afilierea și mai strînsă a colecțiilor sale de numismatică și antichități la institutul cu același nume și profil al universității⁴.

Noul director al acestei unități hibride, profesorul universitar Pósta Béla, pornea cu multă energie și voință la realizarea sarcinilor ce și le punea în față, încercînd să facă din această instituție un adevărat focar științific. În acest scop, milita în permanență pentru crearea condițiilor necesare, mai ales pentru obținerea unor localuri corespunzătoare adăpostirii colecțiilor, pentru angajarea și promovarea cadrelor științifice și auxiliare, pentru salvarea monumentelor și achiziționarea de obiecte istorice și de artă care să sporească colecțiile muzeului, pentru conservarea și prelucrarea lor științifică și redactarea unor publicații, pentru organizarea de săpături arheologice, a unor laboratoare foto și de restaurare și a unei biblioteci de specialitate. Deși unele lucruri s-au realizat în acest sens și în deceniile 8 și 9, în alte privințe trebuia pornit practic de la zero. Subvenția de stat alocată din buget, în cadrul universității, nu putea acoperi decît în parte necesitățile financiare ale institutului. Conducerea secției de numismatică și antichități avea de dus o luptă continuă pentru a obține fondurile prevăzute sau ajutoare suplimentare pentru a putea face lucrări sau achiziții absolut necesare sau pentru a achita datoriile cele mai stringente. Muzeul este nevoit să închirieze cu sume mari tot mai multe localuri pentru adăpostirea colecțiilor sale, spații care însă nu mai sînt suficiente și nici corespunzătoare⁵. Persoanalul științific nu poate fi numit sau definitivat pe postul corespunzător, deoarece nu se pot alocă salariile⁶. Nu o dată, muzeul trebuie să sisteze săpăturile arheologice sau să renunțe la achiziționarea unor obiecte valoroase din lipsă de fonduri⁷. Alteori, pentru a nu pierde aceste obiecte care apoi luau calea străinătății, este nevoit să depășească devizul, făcînd datorii. Același lucru se întîmplă și la procurarea cărților de specialitate.

Situația se agravează în jurul anilor 1910—1912, cînd diversele nevoi și datorii ale muzeului, acumulate de-a lungul anilor, crează o situație extrem de dificilă din care direcțiunea încerca să găsească cu disperare o ieșire. Arhiva Muzeului ardelean păstrează numeroase cereri și memorii din această perioadă, în care directorul lansează apeluri extrem de insistente către toate forurile competente, dezvăluind situația intolerabilă a acestui important institut de știință și cultură, solicitînd ajutor pentru remedierea ei.

În cele ce urmează vom prezenta două din aceste memorii care dezvăluie cîteva din cele mai stringente probleme ale Muzeului ardelean

⁴ *Idem*, p. 67—68.

⁵ Fond Istoricul Muzeului de istorie (în continuare FondIstMuz), nr. C₁ 1426, C₁ 1731/1910 nr. C₁ 1783, C₁ 1785/1911.

⁶ *Idem*, nr. C₁ 1453, C₁ 1587/1910 nr. C₁ 1795/1911.

⁷ *Idem*, nr. C₁ 1490, C₁ 1565, C₁ 1583, C₁ 1599/1910.

din această perioadă. Este în primul rînd problema spațiului, domeniu în care s-a ajuns la o situație greu de imaginat astăzi.

Astfel, în anul 1910, raportul oficial, tipărit, al direcțiunii muzeului este dublat de un alt raport intern, înaintat numai Ministerului Învățămîntului, copia sa păstrîndu-se în arhiva Muzeului ardelean⁸. Directorul Pósta Béla precizează chiar el: „Trebuie să împart raportul meu în două părți, deoarece nu totul se poate tipări în anuar, pentru public, dar nici nu se poate trece sub tăcere în fața forurilor tutelare”⁹. El arată că ajutorul de stat anual, secondat uneori și de subvenții extraordinare, a făcut posibilă creșterea colecțiilor, creștere care, deși încă departe de ceea ce ar fi trebuit realizat, este totuși prea rapidă pentru ceea ce suportă spațiile și puținul personal al muzeului. Și Pósta Béla precizează: „Totul, în afară de materialele rezultate din săpăturile recente, a fost pînă în prezent inventariat. Dar de-acum încolo nu mai sîntem în această situație fericită; achizițiile noastre din 1910, în valoare de mai multe mii de coroane, nu mai sînt inventariate, pentru că nu avem un spațiu corespunzător, nici măcar atîta loc nu avem în toate depozitele împreună, ca să putem efectua sistematizarea materialelor în vederea inventarierii lor. Nu dispunem nici de cele mai elementare premise pentru ținerea unei evidențe clare, dacă se fură ceva, nici măcar nu putem constata exact, ce anume. Materialele sînt dispersate în 6 depozite complet pline, pentru achiziții noi ar trebui închiriat al șaptelea depozit. Munca dispersată în atîtea locuri nu dă randament și cu puținul nostru personal nu putem ține ordine. Dintre depozite numai două au asigurată pața noaptea, celelalte fiind fără nici o apărare în fața efracțiunilor. Și avem colecții de o valoare imensă, tezaure, orfevrărie, adăpostite în aceste condiții”¹⁰. În continuare, directorul arată că, deoarece nu s-a rezolvat de ani de zile construirea unei clădiri corespunzătoare, s-au cerut 35.000 de coroane de la universitate pentru închirierea a 1—2 clădiri mari, învecinate, pentru a putea centraliza în acest fel cît de cît colecțiile dispersate. Atunci s-a răspuns că problema construcției a fost prevăzută în proiectul de buget pe anul 1910 și de aceea varianta închirierii unor noi spații nu se pune în discuție. Dar, constată directorul cu amărăciune, din construcția promisă nu s-a ales nimic nici de această dată și se pare că nici nu se va realiza nimic în următorii trei ani. Pînă atunci nu există nici o siguranță a colecțiilor, catalogul topografic este imposibil de întocmit, totul a trebuit înghesuit, fără nici un sistem, așa cum permitea spațiul și nici măcar dulapuri adecvate nu există. În încheiere, directorul conchide că în acest fel nu se poate continua, într-o zi se poate întîmpla o catastrofă cu patrimoniul muzeal și el nu-și mai asumă nici o răspundere.

Acest memoriu a rămas, ca și cele de pînă atunci, fără nici un rezultat; mai mult, noul rector al universității desființează în anul următor unul din cele două posturi de supraveghetor.

Directorul muzeului se adresează din nou, personal, ministrului învățămîntului și cultelor¹¹. El arată că acel post era absolut necesar, co-

⁸ Idem, nr. C₁ 1217/1911.

⁹ Ibidem.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Fond Ist.Muz., C₁ 1758/1911.

lecțiile, conținând valori mari, fiind dispersate în șase locuri diferite. Peste 30 de tezaure artistice — bisericești și laice — în valoare de peste 100.000 de coroane sînt înghesuite în trei dulapuri confecționate cu mijloace proprii și neasigurate. Dispersat în atîtea locuri, personalul muzeului este în totală imposibilitate de a răspunde celor mai elementare sarcini de pază și păstrare. El arată cu curaj, în continuare, că prin unirea colecțiilor cu universitatea, Ministerul Învățămîntului și-a asumat o răspundere materială și morală pentru acele bunuri pe care le-a preluat de la Muzeul ardelean în baza unor obligații contractuale. Pósta Béla subliniază că a prelua comori de artă cu caracter istoric și științific, de neînlocuit, conform unui contract, asumîndu-și o răspundere materială și morală și a căuta apoi a economisi în detrimentul lor 60 de coroane, este un lucru care nu se poate admite. Directorul continuă apoi foarte răspicat și cu un curaj demn de remarcă: „Am accentuat în toate cererile mele că dacă fondurile care stau la dispoziția guvernului regal maghiar nu sînt suficiente pentru ca tezaurele acumulate la secția de numismatică și antichități a Muzeului ardelean să fie în așa fel tratate și păstrate cum o cere nu numai orice bun public, ci în special valorile muzeistice care nu pot fi înlocuite prin produse de fabrică — atunci să închidă muzeul sau să restituie aceste bunuri proprietarului lor, dar să nu-și asume o răspundere de care nu se poate achita”¹². Și el repetă și acum același lucru: el nu poate forța numirea unui supraveghetor și nici ridicarea unei clădiri corespunzătoare, dar declară că dacă se întîmplă un furt sau orice altă pagubă, nici el, nici angajații săi nu vor purta răspunderea.

Apoi directorul arată, cu amărăciune: nu se poate reproșa institutului că ar fi pretențios în cererile sale. Din contră, a fost întotdeauna tratat ca o Cenușăreasă. De la înființarea universității (1872) pînă în 1900 nu a primit nici un ban ajutor. Colecțiile sale au fost aruncate în fundături murdare care serveau ca depozite. Împreună cu personalul său a trecut printr-un adevărat calvar al greutăților. De 12 ani de cînd a preluat el direcțiunea, muzeul nu poate ajunge sub un acoperiș ca lumea. Totuși, în pofida atîtor neajunsuri, la această instituție s-a format o echipă științifică serioasă, iar revista editată aici circulă cu cînte prin lume. Și toate acestea s-au realizat cu mijloace modeste, în localuri mizerabile, cu un personal științific devotat, dar plătit cu statut de zilieri și cu un personal de supraveghere insuficient și în continuă fluctuație.

Adresîndu-se în încheiere direct ministrului, directorul Pósta Béla invocă cei 25 de ani de serviciu ai săi, cînd declară ferm că un muzeu nu poate fi astfel tratat și el își declină orice răspundere pentru cele ce pot urma¹³.

De data aceasta, problemele nu mai sînt trecute sub tăcere nici în raportul oficial, public, și ele își găsesc expresia în anuarul pentru anul 1911, editat în 1912. Dacă în raportul anterior din 1910 se insistă numai asupra întreruperii săpăturilor de la Porolissum, din lipsă de bani și asupra imposibilității achiziționării de monede transilvănene, care apoi au luat drumul străinătății, și se amintesc, în treacăt, în termeni generali, gravele neajunsuri ce rezultă din insuficiența personalului științi-

¹² *Ibidem.*

¹³ *Ibidem.*

fic și din lipsa unei clădiri adecvate¹⁴, în anul următor raportul public are alt ton și conținut, mult mai grav și mai direct.

Din prima frază se arată că, din păcate, raportul secției de numismatică și antichități din acest an (1911) nu poate atinge corzi optimiste, deoarece, mai ales în privința adăpostirii colecțiilor, care să facă posibilă și prelucrarea lor, s-a ajuns într-o asemenea stare de mizerie, încît aceasta întrece orice limită admisibilă. Directorul afirmă răspicat și textual că în timp ce statul maghiar găsește bani pentru sprijinirea altor instituții, în privința Muzeului ardelean se eschivează de decenii să-și îndeplinească obligațiile contractuale și această instituție este nevoită „să se chinuie în cea mai rușinoasă mizerie”¹⁵, lucru cu atît mai grav, cu cît se gîndește și la importanța colecțiilor muzeale pentru tineretul universitar. În continuare se arată că, de decenii încoace, muzeul avea nevoie de construirea unui local și acest lucru a fost promis în repetate rînduri. Depozitele sînt dispersate în șapte locuri, ceea ce face imposibilă îngrijirea și prelucrarea obiectelor cu puținul personal existent, deși acesta lucrează practic de dimineața pînă seara. Statul nu a finanțat în ultimul timp nici săpăturile arheologice, așa încît cele de la Porolissum au trebuit întrerupte, iar importanțele săpături de la Turdaș au putut fi continuate numai cu ajutorul Comisiei arheologice a Academiei de Științe. În încheiere se arată că conducerea muzeului nu-și poate face reproșuri pentru condițiile nespuse de mizere la care este condamnată această instituție¹⁶.

Alături de cele două memorii prezentate, și alte cereri și rapoarte cu conținut asemănător aruncă o lumină concludentă asupra multiplelor greutăți pe care trebuia să le înfrunte micul colectiv entuziast al Muzeului ardelean și, în același timp, asupra lipsei de înțelegere a factorilor de decizie, în primul rînd a statului, față de nevoile acestui important așezămînt cultural transilvănean.

MARIA MIREL — ANA MARIA ARDOS

¹⁴ *Jelentés az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtára 1910. évi állapotáról*, Kolozsvár, 1911, p. 7.

¹⁵ *Jelentés az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtára 1911. évi állapotáról*, Kolozsvár, 1912, p. 3.

¹⁶ *Idem*, p. 6.